

Н. Ф. Баландіна

МЕДІАОБРАЗ ТОМАША ПАДУРИ ЯК СИМВОЛ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ЄДНАННЯ

Постановка проблеми. Засоби масової комунікації є потужним чинником впливу на аудиторію, завдячуючи якому відбувається соціальна орієнтація й ідентифікація кожного в межах сформованих стереотипів та нормативно-ціннісних орієнтирів, ключовими елементами яких постають типізовані образи навколишнього світу і його складники зосібна. Останнім часом можна натрапити на значну кількість наукових праць, спрямованих на механізм формування і просування цих образів через засоби масової комунікації. Так, ученими описано образи різних країн (О. Бутирський, В. Мусійчук), етнічних груп (С. Ворончук, Т. Колосок), гендерно і соціально маркованих типів (А. Гришина, Т. Давидова, Ю. Маслова), окремих особистостей (Р. Лещишин, О. Хамедова) тощо.

Є всі підстави стверджувати, що на вістрі уваги цих учених є медіаобраз — узагальнене уявлення про об'єкт, що створюється засобами масової комунікації і виконує функцію соціальної орієнтації та ідентифікації. Якщо говорити про медіаобрази особистостей, то здебільшого зосереджуються на сучасних професійних комунікантах — очільниках держав, популярних політиках, відомих письменниках, публіцистах, режисерах, ведучих телепередач і т. ін., які є «лідерами думок» і на яких широкий загал орієнтується у своїй груповій та індивідуальній поведінці. Проте не менш цікавими для дослідників можуть стати знакові постаті минулого, образи яких формуються у процесі тривалої еволюції, а в наш час активно просуваються засобами

масової комунікації на різних медійних платформах, отримуючи нові тлумачення: збагачуються й модифікуються.

У нашому випадку йдеться про Томаша Падуру (польськи — Tomasz Padurra) (21 грудня 1801 — 20 вересня 1871), польсько-українського поета і композитора, представника польського романтичного українофільства та козакофільства першої половини XIX ст., імовірного автора популярної в Польщі і Україні пісні «Hej, sołoiu!» («Гей, соколи!»), особливості творчості і громадянська позиція якого висвітлювалися у роботах українських (В. Гнатюк (1931), С. Щурат (1969), В. Єршов (2008), Р. Радішевський (2012), В. Радовський (2016), Н. Баландіна (2018) та ін.) і польських (М. Інґлот (1984, 2004), К. Якубовська-Кравчик (2005), К. Маслонь (2010), А. Брацкі (2013) та ін.) учених. Із праць дослідників можна дізнатися, що ще за життя Т. Падура став знаковою фігурою, яка розглядалася сучасниками неоднозначно, залежно від їхніх політичних, соціальних та особистісних уподобань. Несуголосність оцінок звучала і з боку земляків, поляків-кресов'ян: схвально відгукнулися про митця С. Гощинський, Б. Залеський, В. Поль, Ю. Словацький, Ю. Шуйський, критично — Т. Євецький, Ф. Равіта-Гавронський, Ю. Ролле, З. Фіш (Див. про це: [Єршов; Карабан та ін.]). Але, як би там не було, промовистим є той факт, що в 1886 р. у Варшаві побачила світ збірка віршів найвідоміших зарубіжних поетів, до якої поряд із творами Й-Ф. Шіллера, Й-В. Гете, Г. Гейне, О. Пушкіна та М. Лермонтова, увійшло і дванадцять дум Томаша Падури [Карабан, с. 118]; також його поезії надруковано у книзі «Твори Маркіяна Шашкевича і Якова Головацького, з додатком творів Івана Вагилевича і Тимка Падури» (1913 р.) [Енциклопедія історії України].

Українська творча інтелігенція здебільшого висловлювала негативні оцінки, не сприймаючи як «свого», попри те, що Т. Падура першим на Правобережній Україні почав писати свої поетичні твори українською мовою, хоча й латиницею. Власне, це була ще одна спроба укладання українського алфавіту на латинській основі. Більш того, Т. Падура відважився докоряти українцям за їхнє пристосуванство до великодержавної політики Москви, за те, що вони «цураються славетного минулого», щоб догодити російській державності, придумують теорію «Малої Руси», як рідної сестри Руси Великої [Гнатюк, с. 123], що, можливо, теж позначилося на ставленні до нього.

Про несправедливе применшення ролі Т. Падури з боку Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова, М. Грушевського, І. Франка, С. Єфремова писали В. Гнатюк, В. Радовський та ін. [Гнатюк, с. 113 – 114; Радовський, с. 33 – 34], намагаючись при цьому пояснити витоки такого сприйняття.

Розбіжність в оцінках засвідчує неабияку контраверсійність постаті Томаша Падури, інтерес до якої не вщухає і в наш час, зосібна в засобах масової комунікації, що, відповідно, є спонукою для глибшого її пізнання. Медіа, оперативно реагуючи на ті чи інші події, пов'язані з Падурою, виконують просвітницьку функцію, не позбавлену елементів міфотворчості, створюючи навколо нього відповідний ореол, перетворюючи на символ, навколо якого вибудовують ланцюг асоціацій, підкреслюючи багатозначність і смислову глибину. Створення нових символів, що несуть в собі позитивні асоціації щодо історії українського і польського народів, є важливим для медіа стратегічним ресурсом, так званою м'якою силою для просування позитивного іміджу держави. Завдячуючи цьому голос

країни на міжнародному рівні звучить переконливіше, проголошені нею ідеї привертають увагу, а її саму роблять привабливішою для зовнішніх і внутрішніх цільових аудиторій, у тому числі туристичних та інвестиційних. Оскільки проблема ролі ЗМІ у трансформації традиційного образу Томаша Падури в символічний не знайшла висвітлення у вітчизняній науці, можна вважати, що вона заслуговує на увагу і є **актуальною**.

Метою дослідження є встановлення специфічних рис медійної інтерпретації образу Томаша Падури як символу, що формується сучасними засобами масової інформації. Відповідно, у **завданні** розвідки входить спостереження за процесом символізації при поданні інформації про його біографічні дані, світоглядні позиції, подвижницьку діяльність і творчу спадщину.

Об'єктом уваги є медіаобраз Томаша Падури, представлений в українських інтернет-виданнях, **предметом** — найсуттєвіші складники образу та їхні прагматичні конотації, які сприяють перетворенню образу в символ.

Емпіричної базой слугували 24 публікації з українських інтернет-видань: «День», «Літературна газета», «Україна молода», «Укрінформ», «Друг читача», «Глобал аналітик», «Міграція», «Подільські вісті», «Вінницькі новини», «Моя Вінниця», «ВінницяОК», «ВежаА», «ВЛАСНО.info», «20 хвилин», «FINENEWS.INFO», «Новини Полтавщини», «Бартка», «Мислене древо», «UAHistory», «UAModna», «Zhytomyr.travel», «RIA Козятин», «Mozaika Berdyczowska» та ін., розпочинаючи з 2016 р., коли відзначали подвійний ювілей поета (215 років від дня народження та 145 річницю смерті), а також коли у с. Махнівка Козятинського району Вінницької області відшукали нагробну плиту, тим самим встановивши точне місце поховання, та відкрили меморіальну дошку в Іллінцях Вінницької області. Віднай-

дення могили, зазначені роковини та встановлення пам'ятної дошки слугували інформаційними приводами не тільки для новин, а й для інших матеріалів, прямо чи опосередковано пов'язаних з Падурою, і тим самим активно просували його образ на різних медійних платформах.

Прикметною рисою дібраної емпіричної бази є її вторинність, оскільки публікації здебільшого написані на основі Вікіпедії, краєзнавчих довідників та інших ненаукових джерел. При цьому ЗМІ, які її поширюють, претендують на статус об'єктивного та незаангажованого джерела соціально значущої інформації, підлаштовуючись під сьогочасні суспільні запити. Звичайно, як це трапляється в пресі, газетні публікації містять чимало помилок неточностей та похибок, але в цій статті вони розглядатимуться принагідно.

Основними **методами** сучасної інтерпретації статті Падури в українських інтернет-виданнях слугували: контент-аналіз, який посприяв виявленню публікацій, прямо чи опосередковано пов'язаних із Падурою, установлення інформаційного приводу, змістових акцентів та тональності; компаративний метод застосовувався з метою експлікації основних тенденцій формування образу як символу.

Виклад основного матеріалу. ЗМІ, зосереджуючись на систематичному висвітленні знакових постатей, зосібна з пограниччя народів, мов і культур, постійно знаходяться в пошуках інформаційного приводу, щоб утримувати до них інтерес. Це можуть бути нові факти біографії, певні урочистості, нетривіальна оцінка діяльності, творчості тощо. При цьому медіа не обмежуються лише об'єктивними відомостями, останні пропоростають суб'єктивними смислами, які виражають погляди автора, редакційної чи навіть державної політики. На-

приклад, у статтях, і насамперед у заголовках, прослідковується авторська стратегія увиразнення позитивного боку історії польсько-українських відносин, зокрема українофільства польської шляхти, здобутків «української школи» в польській літературі і зв'язку з нею Т. Падури. Газети цитують панегірики його сучасників, зокрема В. Поля, який вважав, що *«Пагура належить до найрізкісніших явищ поетичного світу <...> на земній кулі, бо він письменник іншого духу, письменник іншої мови. Лише після Падури міг прийти Залеський та інші <...> ; і колись, якщо сягнемо по історичні думи з усього нашого краю, <...> ми озирнемося на Падуру, і не тільки ми, а всі у цілій Слов'янщині, бо його пісні прості, а думи мають таке ж значення для нашої літератури, як поезія Гесіода для літератури грецької»* («Глобал аналітик»), дають комплементарні оцінки з погляду сучасності: *славетний земляк, видатний композитор, самобутня постать, пісняр України, співець побратимства українців та поляків, польсько-український гранослов-пісняр, лях із душею запорозькою, співець польсько-українського єднання, поляк (польський кобзар / кобзар) із українським серцем, поборник дружби слов'янських народів, співець козаччини, автор гімну польсько-української приязні «Гей, соколи!», автор всесвітньо відомої пісні «Гей, соколи!», автор народного гімну Польщі і т. ін.*

Щоб унаочнити крен в бік позитивної оцінки, звернемося до характеристики сучасників Т. Падури, які звучать в душі стриманої, а іноді й негативної тональності. Так, Л. Карабан наводить роздуми польського критика З. Фіша, який засуджує «темні і заплутані образи» у творчості Падури, «допущення великої кількості помилок, які суперечать природі мови і «хаос». Критик протиставляє поетові справжніх малоросійських митців, за

творчістю яких можна вивчати українську мову, бо вони знають її і поважають. «З творів Падури не винесеш цієї користі, а зіткнешся з уперше почутими словами, які заплутують гармонію вірша серед найкрасивіших думок» (Цит. за: [Карабан, с. 118]). Це лише приклад одного з відгуків, які висловлювали письменники, критики, біографи і які зазвичай уникають надмірної кількості оцінних суджень й оперують доказами. Функція ЗМІ дещо ширша, крім інформування, передбачається вплив на широкий загал і формування громадської думки.

І хоч у цьому дослідженні до уваги не беруться оцінні судження із сучасної польської преси, однак лише її перегляд дозволяє висунути гіпотезу, що більшість з поданих вище оцінок є актуальною і для польського читача і практично не залежною від ситуативного чи часового чинника; можна навіть стверджувати, що смислове ядро масмедійного дискурсу, до якого слід віднести нейтральні вирази типу *польсько-український поет, автор всесвітньо відомої пісні «Гей, соколи!»*, *автор народного гімну поляків* є універсальним, відтак так званий внутрішній (український) медіаобраз кардинально не відрізняється від зовнішнього (польського). Водночас слід відзначити, що ставлення поляків до особистості Падури більш стримане, про що свідчить порівняння статей Вікіпедії в українському і польському варіантах. Якщо в польському варіанті в рубриці «Оцінка творчості» наведено спочатку критичні думки Я. Головацького та Ф. Равіти-Гавронського і лише короткою ремаркою подано заувагу щодо популярності в Україні (не в Польщі), то в українському оцінка творчості взагалі відсутня.

Відтак, меліорація медіаобразу Падури в українських масових комунікаціях сприяє його міфологізації, перетворює на символ, зразок, «лідера думок». У цьому

процесі не можна не зауважити й певну маркетингову роль: зазначений бренд-наме ненав'язливо просувається на культурно-просвітницькому, музичному, поетичному, туристичному полях, про що конкретніше буде вказано нижче.

При глибшому опрацюванні зібраного матеріалу стає зрозуміло, що йдеться про багатогранний символічний образ, стрижень якого утворюють подані вище іменування і які знаходяться один до одного у відношеннях смислової подібності. Стрижневий, опорний конструкт знайшов у пресі певне розгалуження у вигляді деталізацій, уточнень, оцінок. Увага журналістів цілеспрямовано зосереджується на найбільш вагомих і яскравих фактах, серед яких виділяємо кілька інформаційних блоків: а) біографічного (у вузькому розумінні цього слова), б) світоглядно-подвижницького, в) меморіального та г) футуристичного характерів. Кожен з них спрямований на міфологізацію образу Падури як символу польсько-українського єднання, тим самим задається «порядок денний» щодо стратегії майбутніх повідомлень, який реципієнт мав би сприймати й керуватися у своїх поглядах і вчинках.

У дотриманні цієї стратегічної лінії прослідковується і відмінність у висвітленні інформації, яка залежить від різних факторів: і заданого обсягу матеріалу, і рівня професіоналізму, володіння методами і технологіями висвітлення життєпису, загального професійного досвіду і відповідальності журналістів.

Щодо біографічних даних, то у скороченій формі вони виглядають приблизно так. Томаш Падура – українсько-польський поет і композитор – народився 21 грудня 1801 в містечку Іллінці (сучасна Вінничина), помер 20 вересня 1871 року. Похований с. Махнівка Козятинського району на Вінничині. Походить зі старош-

ляхетської родини. Предки Падури були вихідцями із Закарпаття. Вони перебралися на Поділля ще в XVII столітті. Батько Тимка отримав в Іллінцях в пожиттєве володіння невеличкий будиночок із землею. Саме там народився поет. В Іллінцях ще й досі живуть нащадки роду Пагурів.

Звичайно, що у статтях зроблено авторську обробку доступного біографічного матеріалу із залученням різноманітних засобів художньої виразності, зосібна епітетів: *знаменитий земляк, чудові пісні, прекрасний лірник, великий романтик, славнозвісна пісня, милозвучна тональність, самобутній колорит*; метафор: *сокіл, гранослов, кобзар, стогін української ліри*; синонімів: *Томаш – Тимко, Пагура – Пагурра, народився – побачив світ, містечко Іллінці – місто на Собом, Вінницька область – Вінничина, комірник – коморник – присяжний землемір, дожиттєвий – пожиттєвий, невеличкий будиночок із землею – будинок і чимало землі*; гіпербол – *«народний гімн поляків» («День»)* (про пісню «Ней, сокоіу»), *«Його пісні відомі, шановані та улюблені й до сьогодні поляками» («ВінницяОК»)* (насправді, широкому колу тільки одна пісня – «Ней, сокоіу!», яку багато хто вважає народною. Більшість творів написано поетом по-українськи), *«Йому завдячує і українське письменство» («Мозаїка Berdyszowska»)* (з наукових джерел відомо, що українське письменство здебільшого ставилося до нього критично). Якщо дозволяють обсяги, то біографічний матеріал подається більш розлого, пор.: *прибули із Закарпаття – прибули із теренів Закарпаття; польський шляхтич – збіднілий польський шляхтич, шляхтянка із Плоцька – шляхтянка із Плоцька (гербу Загора)* або, навпаки, скорочується: *помер 20 вересня 1871 року в сімдесятирічному віці в Козятині, гостюючи у свого друга Васюстинського – помер 20 вересня 1871 року в сімдеся-*

тирічному віці в Козятині – помер 20 вересня 1871 року
в сімдесятирічному віці – помер 20 вересня 1871 року.

Засоби масової інформації не являються дзеркалом, у якому відображається реальність: на формування медіаобразу Падури впливає авторська стратегія, у якій прослідковується тенденція усілякими способами підкреслити, що герой повідомлень «наш», у змаганні польськості й українськості як правило перемагає українськість. Вже при першому наближенні до медійної постаті Падури впадає в око процес освоєння, перетворення на «свого» завдячуючи значній кількості присвійних займенників (*наш земляк, на нашій землі*), регіональна преса неодмінно підкреслює перебування письменника на їхніх теренах: *на нашій козятинській землі, знаменитий подолянин*. При глибшому зануренні в контент газет спостерігається ідентифікація як «свого» на основі кількох чинників: національної приналежності, рідної мови, території перебування, поглядів, творчої спадщини. Дещо випадає з цього контексту оточення поета, яке здебільшого було польським, але ідеї, яке воно генерує і на які вказують автори статей, є значно важливішими за етнічну приналежність.

Щодо національності Падури, то в окремих новинах подають його як поляка («*польський композитор, поет й автор пісні «Гей, соколи!»*» («Новини Полтавщини»)), в інших намагаються урівноважити обидві національності, посилюючи українськість через духовний фактор («*польський композитор з українською душею*» («ВЛАСНО.info»), «*український поет польського роду*» («Мислене древо»)), місце народження («*Етнічний поляк, що народився на території Російської імперії і, відповідно, мав російське громадянство. При цьому, землі, де він народився, не зважаючи на російську владу, були українськими. І саме завдяки цьому Падура час-*

тково був ще й українцем. Найбільше це проявлялось в його діяльності протягом усього життя» («ВежаА»), віросповідання («Не виключено, що по лінії батька Яна Пагурри хлопцеві дістались не лише польські, а й українські гени, на що прозоро натякає вельми цікава архівна знахідка: свого часу він був хрещений у селі Бабин Липовецького повіту в уніатській церкві» («Україна молода»)). Є й категоричні твердження: батьки – «українці за походженням» («Глобал аналітик»), відповідно, непрямю впроваджується думка, що й сам Падура – українець, або, навпаки, говориться узагальнено, розмито, тому кожен може заповнювати сказане своїми смислами: «пращур родини Пагурр – закарпатський слов'янин» («Вінницькі новини»). Одна з газет навела висловлювання самого Падури, який не надавав переваги жодному крилу своєї національної ідентичності, тому писав: «родом рутенець, за національністю поляк» («FINENEWS.INFO»).

Як твердять науковці, поетові з помежів'я народів, мов і культур було важко дати однозначну відповідь щодо своєї Вітчизни: Україну він вважав матір'ю (*Ho ti, Vkraïno, ti meni mati* («Руьта», 117)), Польщу – Батьківщиною (*Polsko, najmilsza ojczyzna moja!* («Руьта», 357).), українців – земляками (Цит. за: [Гнатюк, с. 121]). Для нього однаково близькими були ідеї, символи, пріоритети обох народів. З одного боку, Т. Падура – автор численних козацьких дум та пісень, написаних українською мовою і виданих у збірнику «Ukrainku», а з іншого, виразник інтересів польської шляхти, яка мріяла про Україну у складі Речі Посполитої. Звісно, ці погляди через різні обставини не завжди збігалися з думками кращих представників української інтелігенції. Ситуацію, у яку потрапив Т. Падура, В. Єршов називає вкрай унікальною і непростою, поет

відчував себе: «як свій серед чужих, чужий серед своїх» [Єршов]. Трагедійність втрати відчуття самототожності й уподібнення тільки з однією із спільнот викликала роздвоєність його душі та творчості і спричинила меланхолійні душевні настрої, які переслідували поета до кінця життя.

Освоєння поета відбувається і за мовною ознакою. В одних газетах стверджується, що «з *раннього гитинства Тимко вільно розмовляв українською мовою*» («Глобал аналітик»), «*українською хлопець розмовляв завжди*» («Друг читача»), «*розмовляв українською і в гитинстві, і в зрілому віці*» («Україна молода»), в інших пишеться: «*Навчаючись у Вінниці, Пагура добре опанував українську мову*» («ВЛАСНО.info»), «*В місцевій парафіяльній школі та у вінницькій гімназії Томаш навчався разом із земляком та однолітком Северином Гоцинським, у майбутньому теж відомим літератором. Хлопці-поляки товаришували, розмовляли між собою українською мовою*» («Літературна газета»). Звісно, перебуваючи в двомовному середовищі, Томаш, для якого сімейною мовою була польська, не міг не знати української. Газети відзначають: «*Разом з батьком він багато подорожував по довколишніх містечках і селах, там мав змогу спостерігати за життям українських селян, слухати їхні пісні та перекази*» («ВежаА»), відтак ще у Вінниці почав писати вірші українською мовою, використовуючи польську графіку. Одна з газет підкреслює, що саме у 1820 р. у Вінниці «*Томаш <...> швидко за все вже став Тимком*» («ВежаА»). Інша стверджує, що це ім'я з'явилося під час агітаційної подорожі 1928 – 1929 рр., «*Оскільки ім'я Томаш не нагто пасує козацькому середовищу, Пагурра стає Тимком, а з прізвища зникає подвоєне «р», що точніше відповідає особливостям української мови*» («Україна молода»). Тільки в одній

статті натрапляємо на критичну заувагу щодо мови поета від Я. Головацького, «який *доголів стримано відгуквався про Тимка Падуру, наголошуючи, що останній не писав чистою українською мовою, а його твори радше написані були мішаною українсько-російсько-польсько-церковнослов'янською*» («Моя Вінниця»).

Витоки формування українофільського міфу і його типологічних особливостей знаходимо в описах дитячих і юнацьких захоплень: «*Ще з дитинства він зацікавився українським фольклором*» («День»), «*З раннього дитинства малого Тимка вабило все українське: звичаї, одяг, мова*» («Друг читача»), «*Він захоплювався історичними піснями та оповіданнями з життя козаків, слухав пісні кобзарів і лірників про далеке минуле. Коли він познайомився з творами Байрона та Оссіана, то захопився ідеєю написати історію України у віршах. Тимко збирав пісні й народні легенди, вслухався в стогін української ліри. У Кременці вивчав історію Польщі і Запорозької Січі*» («Глобал аналітик»). В одній із статей наведено спогади дитинства вже літнього поета «*про незабутнє враження, яке справив на нього спів лірника у колишній козацькій столиці – Кальнику: «...Здається мені, що я ще чую твій голос пророчий, як він каже про мене присутнім: «Се буде гуша запорозька!»*» («Україна молода»).

У пресі прослідковується висвітлення тягlosti зацікавлення українською історією і фольклором упродовж усього життя: після навчання Падура зайнявся «*вивченням репертуару мандрівних кобзарів та грі на бандурі*» («Бартка»), «*Окрім цього він взявся за детальне вивчення історії України, зокрема перечитував збірки історичних документів Київської архієпископії. Паралельно з цим він розвивав свій літературний хист та зачитувався творчістю Агама Міцкевича. Зокрема,*

перекладав українською фрагменти його поеми «Конрад Валленрог». Під час подорожей Падура багато спілкувався з народознавцями та поетами» («ВеЖА»).

Міфологізація українофільської парадигми відбувається і через вираження поглядів, переконань: «Він безмежно любив Україну, славив її історію та культуру, бажав світлої будуччини українському та польському народам-братам. Про велику любов Тимка Падури до України свідчить назва збірки поезій-пісень – «Українки» (сайт Іллінецької районної ради). Не одна стаття наголошує на мрії поета зблизити український і польський народи і тим самим підтримує та просуває в громадську думку систему його цінностей і поглядів: про спільність походження поляків й українців, які начебто є нащадками полян; про пошуки шляхів примирення, незважаючи на ворожнечу, яка тривала в XVII—XVIII ст.; необхідність посилення взаємозв'язків між обома народами. Більш того, один із авторів підкреслює, що погляди Падури «назавжди залишаться на вістрі державного бугівництва і міжнародних політичних питань, зв'язаних із мирним співіснуванням народів. У цьому, як на мій погляд, і полягає велич Т. Падури» («Mozaika Berdyczowska»).

З газет дізнаємося, що революційні ідеї привели його до співпраці з польськими патріотичними товариствами. Разом з однодумцями він мріяв про відродження козацтва та становлення української держави як автономії в межах відновленої Речі Посполитої. Польські таємні товариства, що діяли на Поділлі, генеруючи ці ідеї, готували визвольне повстання, шукали підтримки серед українського селянства. Одним із пропагандистів цих ідей був Т. Падура, він ходив від села до села, співаючи свої пісні і думи. Проте сподівання польських бунтарів не справдилися, селяни їх не підтримали.

У масмедійному дискурсі висловлюється думка, що основною причиною байдужості українців до польських визвольних змагань стало закріпачення селянства, яке *«вже міцно вповзло в гушу нащадків войовничих козаків»* («Міграція»), тоді як науковці наголошують ще й на тому, що селяни пам'ятали жорстокі утиски польських магнатів. Та й сам Т. Падура критикував не тільки абсолютистський російський монархізм, а й польський конституційний. У поділах Речі Посполитої звинувачував короля Станіслава-Августа, магнатів і палацову партію. Відповідальність за уманську різанину він теж поклав саме на них. Цю думку він висловив у незакінченому історичному нарисі «*Rzeź humascka*» [Гнатюк, с. 119]. Не зовсім об'єктивною є і думка про те, що *«він виконував свої твори на зібраннях прогресивно налаштованих українців та поляків»* («Літературна газета»): у науковій літературі не засвідчено жодного факту участі Т. Падури в таких зібраннях, навпаки, йому єдиному доводилося вказувати на несправедливість відбору учасників на одне з лібертіанських слов'янофільських зібрань 1825 року, коли зішлись представники різних слов'янських народів, насамперед польської шляхти і російських дворян-декабристів. *«А знаєте, панове, — звернувся він до присутніх, — ми забули про один великий слов'янський народ!»*, *«про господаря цієї хати, де ми зібрались, забули — про український народ!»* І всі погодились з Падурою, а він заявив себе представником українського народу» (Див. про це: [Єршов, с. 435 та ін.]).

Контакти поета обмежувалися польським колом, про що свідчать і матеріали газет. Ще в Кременецькому ліцеї вступив у студентське літературне товариство, осердя якого складали майбутні польські літератори Францішек Ковальський, Спиридон Осташевський, Маврикій Гос-

лавський, відомі глибокою симпатією до українства, що сприяло взаємному розвитку і збагаченню талантів. Неодноразово згадують про представників «української школи» в літературі Польщі, куди входили Юліуш Словацький, Міхал Чайковський, Северин Гощинський, Богдан Залеський, Антоній Мальчевський та ін., нарікають, що в Україні «дуже мало знають про цих яскравих та талановитих людей» («Глобал аналітик»).

Серед інших виділяють постать Северина Гощинського — друга дитинства. *«С. Гощинський вважав, що воля поляків неможлива без волі українців. Цій ідеї він присвятив усе своє життя, за що І. Франко назвав його поетом-героєм»* («Літературна газета»). Наголошують, що Т. Падура в «українській школі *«стоїть осібно. Коли у творах переважної більшості письменників цього напрямку українські реалії присутні на рівні тем, образів та ідей, а самі вони, без сумніву, представляють мистецтво слова Речі Посполитої, то Падура органічно вписався в обидві літературні традиції — і в польську, і в українську, адже писав обома мовами. Обидва народи мають повне право вважати поета своїм»* («Україна молода»). Пишуть про поїздки у Коростишів до Густава Олізара — поета, публіциста, відомого політичного діяча.

Крім письменницького кола Падура підтримував приятні контакти з харизматичною особистістю графом-козакофілом Вацлавом Ржевуським, у маєтку якого в Саврані тривалий час жив і мав значний вплив на магната. Саме в Саврані було відкрито школу лірників, бандуристів, торбаністів, до якої входили поет Ян Комарницький та композитор-торбаніст Гжеґож Відорт; очолив школу Томаш Падура. Не маючи постійного місця праці, Падура, як тоді велося серед творчих людей, подовгу гостював в інших магнатів-меценатів —

Потоцьких, Сангушків. Під кінець життя, з 1958 року підтримував дружні зв'язки з поміщиком Мар'яном Васютинським з Козятина, тодішнім володарем міста. Поза контактами з поляками вказано ще й очільників декабристського руху Сергія Муравйова-Апостола та Кіндрата Рилєєва, київського митрополита Євфемія Болховітіна, натхненного збирача української старовини, а також князя Сергія Волконського і його брата генерала Миколу Рєспіна.

Можна пересвідчитися, що оточення Падури складало переважно поляки — творча інтелігенція, магнати-меценати, а також представники російського прогресивного дворянства. Попри відмінність в національності, конфесійній приналежності, їх усіх єднав соціальний стан і передові лібертiанські ідеї, протистояння російському монархізму, право народів на самовизначення і залюбленість в українську історію. Проте всі вони були надто далекі від реальних потреб простого українського люду.

Національна і культурна ідентичність, спосіб життя, система поглядів так чи інакше пов'язані з територією, де перебував Падура. З газет дізнаємося, що це насамперед Іллінці — місце народження поета, Вінниця і Кременець — місця навчання, Житомир, де Тимко деякий час живе після навчання у свого старшого брата; Васильків та Біла Церква, де відвідує зібрання декабристів, потім Тетіїв та Ружин, де були маєтки князів Сангушків і де він написав знамениту пісню «Рухавка»; певний час мешкає в Потоцьких в Умані, буває на Волині, у Києві. Найбільш тісні товариські стосунки склалися у Томаша Падури із графом Вацлавом Ржевуським, на запрошення якого оселився в Саврані Балтського повіту Подільської губернії. Звідти у 1828—1829 роках розпочинає свою агітаційну мандрівку уздовж Півден-

ного Бугу до самого гирла, потім — до Дніпровського лиману, а згодом простує суходолом до Кубані, де осіли козаки з розгромленої Січі. Ця подорож тривала цілий рік. Під час своєї мандрівки Тимко Падуро відвідує Хортицю. Ближче до зими повертається на Наддніпрянську Україну, але не припиняє походу, мандруючи то правим берегом ріки, то переправляючись на лівий. Чигирин, Черкаси, Корсунь, Гадяч, Батурич, Полтава (де, імовірно, знайомиться з І. Котляревським) — низку населених пунктів можна продовжити. Мандруючи, не перестає писати, так під віршем «Запорожець» проставлено — «Гадяч, 1928».

1829 р. їде до Варшави, щоб віддати до друку свої твори. Після поразки листопадового повстання польської шляхти тривалий час практично безвиїзно жив у Махнівці, куди родина переїхала після смерті батька, щоправда, перед тим на нетривалий час оселившись в с. Мшанець Бердичівського повіту, місцями проживання родини були також Сошанськ, Самгородок, Синарне (Свинарне), Березівка. На початку сорокових років деякий час працює домашнім учителем у сусідньому Пикові, навідується до друзів, займається виданням творів. У 40-х роках ХІХ століття, вигравши у варшавській лотереї десять тисяч рублів, подорожує по Італії, 1848 р. їде до Праги, де бере участь у Слов'янському з'їзді ідеологів панславізму. Коли ж гроші закінчилися, знову повертається до Махнівки, де живе непомітно до самої смерті. Помирає у 1871 році в Козятині в маєтку свого друга М. Васютинського.

Як видно з публікацій, географія перебування Падури дуже символічна: Волинь і Поділля були колискою, місцем сили таланту поета, усі його подорожі надихали на нові ідеї і мали подвижницький характер. Так, припускаємо, що ідею і стилістику своєї знаменитої пісні

«Неј, sokoіu!» («Гей, соколи!») Т. Падура запозичив із відомих патріотичної спільнослов'янської пісні «Гей, слов'яни!», написаної спочатку як «Неј, Slovaci!» у 1834 р. словаком Само Томашеком, а згодом у добу культивування ідей панславізму перекладену багатьма слов'янськими мовами.

Жодна стаття про Падуру не оминає згадки про пісню «Неј, sokoіu!» («Гей, соколи!»), власне вона формує осердя його творчого портрету. Журналісти, щоправда, дещо безапеляційно стверджують, що вона була написана на початку 40-х років у двох варіантах (українському та польському). Учені в цьому плані більш обережні, принаймні, особливо щодо авторства українського варіанта. В одних газетних статтях дізнаємося, що пісня була написана в Махнівці («Подільські вісті»), в інших — у Пикові («UAModna»). Відзначають надзвичайну популярність у Польщі, в Україні і за межами цих держав, говорять про десятки різних версій, зокрема в інтерпретації «Пікардійської терції», Олега Скрипки, Володимира Вермінського та ін., покликаються на фільм Єжи Гофмана «Вогнем і мечем», де вона звучала в якості саундтреку.

І хоча Падура широкому загалу відомий насамперед як автор «Соколів», в окремих статтях, написаних, очевидно, вже із залученням наукових розвідок, згадують й інші пісні, зокрема перші, створені ще в Кременці — «Козак» і «Лірник», які стали відразу популярними, можливо, у тому числі, що музику «Лірника» склав Микола Лисенко. Дізнаємося, що в цілому Т. Падура є автором двох сотень пісень українською і польською мовами, представлених у збірниках «Pieńia...» (1842), «Ukrainku...» (1844), «Ruńta...» (видані посмертно — 1874), «Співанки» (видані посмертно — 1878), серед яких найвідоміші «Рухавка», «Запорожець», «Геть-

манці», «До Дніпра», «Пісняр», «Січовик», «Гей, я козак з України», причому до деяких своїх текстів сам склав мелодії. Пісня «Рухавка», написана українською мовою, стала бойовою піснею польських повстанців (1830 – 1831 рр.), її виконували на мелодію «Варшав'янки».

З особливим притиском повідомляють, що крім пісень він *«писав гуми про видатних діячів козацького періоду, возвеличував подвиги «славних запорожців» та закликав онуків та правнуків козаків до братання з поляками в ім'я спільної боротьби проти російського царизму»* («Главком»). Зазначається, що *«про велику любов Тимка Падури до України свідчить назва збірки поезій-пісень – «Українку»* («Українки») (сайт Іллінецької районної ради). Подається цікавий факт, що Падура знаходить *«сліди запорожців навіть там, де ніхто не міг би припустити. Неординарним свідченням цього є його «Казка про отамана Єрмака»... . Автор пише, що спогвижниками завойовника Сибіру Єрмака були запорозькі козаки. Згодом наукові дослідження підтверджують художній здогад»* («Україна молода»). У газетах наведено також маловідомий факт, що пісня про народного месника У. Кармалюка «За Сибіром сонце сходить», яку подають як народну, має авторів («Подільські вісті»): слова написали Томаш Падура і Ян Комарницький, музику – Вацлав Ржевуський. З-під його пера виходять також історичні твори: «Іван Мазепа», «Богдан Хмельницький», «Іван Сірко», «Козаки українські» та ін. Востаннє бунтарський дух Тимка Падури прокинувся у творі «Гетьманці. Піснь з путі Чайльд Гарольда по Слов'янщині», який було написано 1854 року після селянських заворушень, що відбулися на Заході України. Після цього Падура припинив писати («Zhytomyr.travel»).

З газет можна дізнатися і про Падуру як перекладача творів Джорджа Байрона, Томаса Мура та Адама Міцкевича.

Як можна пересвідчитися, в оцінці творчої спадщини в наш час відбувається трансформація образу поета і композитора в неординарну особистість, поляка, який першим на Правобережжі героїзував козацьчину, історичне минуле і мріяв про спільне майбутнє польського і українського народів в єдиній державі. Практично в кожній статті так чи інакше ця думка повторюється, пор.: *«Томаш Падура – одна із таких промовистих постатей, яка змушує задуматися об'єднатися заради кращого майбутнього для нас та наших нащадків»* («ВінницяОК»); *«Тимко Падура – співець побратимства українців та поляків»* («Міграція»); *«Поет вболівав за незалежність України, Польщі, Литви і Білорусі. Волелюбні ідеї, які народилися і розвинулись в надрах політики Запорозької Січі, стали для нього життєвою необхідністю»* («Глобал аналітик»). *«Український поляк в Російській імперії, що все життя мріяв про вільні українську та польську держави, які разом виступлять проти Росії»* («Вежа»). *«Самобутня постать Томаша Падури назавжди об'єднала польську та українську культури»* («ВЛАСНО.info»); *«Тимко Падура ... вдало й позитивно вплинув на зближення двох слов'янських народів»* («Zhytomyr.travel»).

Висловлена Падурою ідея необхідності польсько-українського єднання перетворює його в засобах масової комунікації на символ, маскультурний бренд-name. Символізація образу Падури передбачає певні алгоритми світосприйняття і діяльності, які б постійно потверджували значущість символу, його актуальність для сучасників. Як наслідок підтримується інтерес до польсько-українського поета не тільки за допомогою статей, а й через проведення різноманітних урочистостей, культурних заходів, використання імені як бренду організацій чи товариств.

Так, жвавий відгук в газетах знайшли такі події, як установлення меморіальної дошки на честь Томаша Падури в Іллінцях, 215-ті роковини від дня народження, віднайдення місця поховання в Махнівці, урочисте вшанування 145-річчя з дня смерті, концерт до ювілею «Томаш Падура – співець польсько-українського єднання» (сайт Вінницького обласного будинку учителя). Завдячуючи газетам, стає відомо про існування громадської організації Центр польської культури ім. Тимоша Падури (м. Козятин), польського товариство ім. Т. Падури «Подільська квітка» в Козятинському районі, «Українсько-Польський Союз ім. Томаша Падури» при Рівненському державному гуманітарний університеті, про вулиці у Львові і Козятині, які названі його ім'ям.

Неоднозначна етнічна і культурна ідентичність Падури стає атракцією і породжує ідеї серед місцевих громад щодо інтенсифікації польсько-української міжкультурної комунікації і міжнародного туризму в різних формах його вияву. Л. Нагорна, міркуючи про концепт «ідентичності», стверджує, що він «є одним з фундаментальних універсальнокультурних концептів, які відображають загальнокультурні та загальногуманітарні цінності туризму, аксіологічні мотиви мандрівників та приймаючих спільнот, таких як «автентичність», «етика туризму», «сталий туризм», «культурна спадщина», «культурний туризм», «наслідний туризм», «волонтерський туризм», «примиренський туризм» та інші» [Нагорна, с. 166]. З цією думкою важко не погодитися, оскільки туризм, який може розвиватися навколо постаті Падури, здатен наповнюватися різними змістами. Не дивно, що ЗМІ виявили інтерес до засідання організаційного комітету з питань відкриття музею та встановлення пам'ятника Томашу Падури в с. Махнівка («Укрінформ»), проведення фестивалю та розробки ту-

ристичного маршруту («ВЛАСНО.info»). Повідомляється про оприлюднення двох проектних композицій пам'ятника: перша – у формі торбана в обрамленні українського вінка зі стрічками, друга – передає колорит змісту пісень «Гей, соколи!» та «За Сибіром сонце сходить». Газети цитують рішення місцевих громад про необхідність не тільки мати туристичне місце, але й створити навколо нього відповідні сервіси, щоб туристи мали можливість приїздити круглий рік. Виражають сподівання, що *«скоро на центральній дорозі, яка веде з Вінниці до Бердичева, з'явиться дороговказ, що допоможе відвідати місце спочинку Тимка Падури. А сама плита буде гідно впорядкована і відреставрована»* («20 хвилин»).

Те, що вже зроблено пресою, громадськістю й органами влади, і те, що тільки планується зробити, породжує нові мотиви і стимули для подальшої символізації образу Т. Падури і може розглядатися як системоутворювальний чинник щодо інтенсифікації польсько-українських стосунків на рівні громад, міст, держав.

Висновки. Одним із ресурсів формування образу українсько-польського поета і композитора Томаша Падури є засоби масової комунікації. Систематичні і цілеспрямовані повідомлення про життя, погляди і творчість поета як уособлення ідеї польсько-українського єднання сформували не тільки ціннісні орієнтири, а й посприяли перетворенню медіаобразу поета на символ, життєдайна сила якого виявляється відразу в декількох функціях: історико-типологічній, що дозволяє прослідкувати основні етапи еволюції образу; методологічна, яка підкреслює його значущість для сучасного суспільства; комунікативна, що забезпечує безперервне утримання уваги на об'єкті, і маркетингова, яка просуває ім'я Падури як бренд з метою комерційної успішності.

Проблема інтерпретації медіаобразу Томаша Падури має свою перспективу, зокрема її можна вивчати на матеріалі польських інтернет-видань, що дозволить у майбутньому порівняти сприйняття постаті поета на міжнародному і міжкультурному рівнях.

Література

Гнатюк В. Тимко Падура в українському історично-культурному процесі // «Українська школа» в польському романтизмі / За ред. Сергія Ткачова. Тернопіль : Підручники і посібники. 2002. С.113 – 126.

Єршов В. Польська література Волині доби романтизму: генезис мемуаристичності. Житомир : Полісся, 2008. 624 с.

Карабан Л. Томаш Падура: відомий і невідомий // Проблеми слов'янознавства. Вип. 63. 2014. С.113 – 122.

Нагорна Л. Образ міста: регіональні аспекти вітчизняної візуалізації // Регіональна історія України. Збірник наукових статей. 2013. №7. С. 127 – 146. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/regions_2013_7_127 (останній перегляд: 04.07.2019)

Радовський В. Тимко Падура: «Легковажністю є тикати фальш в історію!» чого вартує один рядок барда з Махновки // Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. На пошану професора Володимира Олеговича Єршова. Вип. 27. 2016. С. 32 – 41.

Енциклопедія історії України (ЕІУ): у 10 т. (2012): Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. : В-во «Наукова думка». Т. 9. Прил – С.